

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Природничо-економічний факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота (проект)
магістра

з теми: **«ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНА ОЦІНКА ЗБАЛАНСОВАНOSTІ
СТРУКТУРИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ КАМ'ЯНЕЦЬ-
ПОДІЛЬСЬКОЇ ОТГ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи Geo1-M21
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Моргун Марина Володимирівна

Керівник: **Федорчук І.В.**, кандидат
географічних наук, доцент кафедри екології

Рецензент: **Касіяник І.П.**, кандидат
географічних наук, доцент кафедри географії та
методики її викладання

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЕОЕКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ.....	6
1.1. Земельні ресурси – як об’єкт екологічних відносин.....	6
1.2. Система землекористування в Україні.....	8
1.3. Правове забезпечення використання та охорони земель.....	12
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ	15
2.1. Методи дослідження землекористування.....	15
2.2. Принципи землекористування.....	18
2.3. Система класифікаційних категорій землекористування	21
РОЗДІЛ 3. ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ТА СТАБІЛЬНІСТЬ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ	24
3.1. Оцінка рівня збалансованості структури землекористування та її критерії	24
3.2. Заходи щодо проблеми оптимізації земле та природокористування регіону	29
3.3. Оцінка тенденції використання земельних ресурсів за функціональним та дозволеним їх використанням.....	34
РОЗДІЛ 4. ГЕОЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА СТРУКТУРИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ КАМ’ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОЇ ОТГ.....	38
4.1. Ландшафтно-типологічна структура Кам’янця- Подільського	38
4.2. Природно-рекреаційний потенціал Кам’янець – Подільського району	44
4.3. Особливості структури землекористування в межах Кам’янець-Подільського району	47
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	55

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ОТГ – об'єднана територіальна громада

ПРП – природно-ресурсний потенціал

ПТК – природно-територіальний комплекс

Смт. – селище міського типу

ТРП – туристично-рекреаційний потенціал

С/г – сільське господарство

ВСТУП

Актуальність. Земельні ресурси є найважливішою частиною природного середовища, що характеризується просторовим розміщенням, рельєфом, ґрунтовим покривом, рослинністю, надрами, водами, виступають головним засобом виробництва в сільському і лісовому господарстві, а також просторовим базисом для розміщення усіх галузей виробництва. Вони є невід’ємною та основною умовою життя і функціонування процесу суспільного виробництва, обумовлюють існування та використання інших природних ресурсів (атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, рослинного та тваринного світу). Становлення й розвиток людського суспільства нерозривно пов’язані з використанням природних ресурсів, отже, процес природокористування є невід’ємною умовою існування людини та неможливий без наявності основного користувача.

Земля є одним з основних природних ресурсів країни й найважливішим чинником економічного зростання нарівні з трудовими ресурсами, капіталом і науково-технічним прогресом. Україна має в розпорядженні величезні земельні активи, площа яких становить 60,4 млн га. Земельний капітал у структурі економічних активів національного багатства України посідає одне із провідних місць.

Збалансоване використання земельно-ресурсного потенціалу в аграрній галузі має економічні, соціальні та екологічні наслідки. Ця робота виконана у межах використання системного підходу й має на меті розвиток теоретико-методологічних засад оцінки збалансованості використання земельно-ресурсного потенціалу в Кам’янець - Подільській ОТГ.

Метою дослідження: є оцінка збалансованості структури землекористування; розробка новітніх підходів до розв’язання проблем землекористування в територіальній громаді на прикладі Кам’янець – Подільської ОТГ з урахуванням практичного досвіду територіальних громад.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

1. узагальнити та поглибити теоретико-методологічні підходи до проведення еколого-географічного аналізу і оцінки землекористування в структурі природокористування;
2. проаналізувати методи дослідження землекористування та принципи землекористування;
3. здійснити оцінку рівня збалансованості структури землекористування та її критерії;
4. проаналізувати заходи щодо проблеми оптимізації земле- та природокористування регіону;
5. проаналізувати природно-рекреаційний потенціал Кам'янець – Подільського району та встановити особливості структури землекористування в межах Кам'янець-Подільської ОТГ.

Об'єкт дослідження: система землекористування Кам'янець - Подільської ОТГ.

Предмет дослідженн: є теоретичні, аналітико-дослідницькі та проектно-рекомендаційні аспекти оцінки формування землекористування територіальних громад.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та прикладному опрацюванні проблем землекористування в територіальній громаді з урахуванням їх практичного досвіду, досліджено оцінку рівня збалансованості структури землекористування та її критерії.

Структура та обсяг роботи. Робота викладена на 59 сторінках машинописного тексту та складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 45 найменування.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження еколого-географічних особливостей сучасного стану землекористування в Кам'янець-Подільській ОТГ та факторів його формування дозволило отримати ряд методологічних та практичних результатів і зробити наступні висновки:

1. Теоретико-методологічна сутність геоecологічного аналізу природокористування реалізується через основний принцип органічної єдності людини з природою, проявляючись через конкретні види природокористування. Обґрунтування оптимальних варіантів природокористування найповніше реалізується в рамках геоecологічного аналізу території як комплексного методу пізнання сучасного ландшафтогенезу, становлення, розвитку, стану та прогнозування просторово-часової структури різнорангових ландшафтних структур, який покликаний впорядкувати послідовність вивчення та оцінки природокористування з метою його оптимізації, поряд з яким геоecологічне районування (на рівні геоecологічних мікрорайонів) розглядається як оптимальний метод пізнання закономірностей та проблем територіальної взаємодії суспільства і природи.

2. Узагальнивши досвід становлення та еволюції землекористування, враховуючи недоліки і прорахунки у використанні земельного фонду в різні історичні етапи, базуючись на сучасних досягненнях природничих, економічних, соціальних наук вважаємо за доцільне виділення таких загальних принципів землекористування в межах геоecологічних мікрорайонів Кам'янця – Подільського.

- Принцип законності.
- Принцип критичного аналізу стану землекористування.
- Принцип єдності використання та охорони земельних ресурсів.
- Принцип комплексної оцінки та організації ефективного землекористування на різних рівнях.

3. Відзначимо, що у загальній системі оцінки ефективності збалансованого землекористування важливе місце повинні посідати запропоновані економіко-ресурсні, соціальні та екологічні параметри. Практичне застосування даного функціоналу для вирішення завдання підвищення ефективності землекористування має лягти в основу розробки структурної схеми механізму розвитку збалансованого землекористування.

Основним напрямком оптимізації землекористування в районі поряд зі створенням нових об'єктів ПЗФ повинно стати збільшення частки угідь з лучною та степовою рослинністю шляхом скорочення площі ріллі.

4. Територіально-екологічною оптимізацією розуміють підтримання екологічної рівноваги в регіоні з допомогою раціонального співвідношення перетворених і збережених ландшафтів, органічного поєднання виробничих, соціальних і екологічних функцій господарських систем, створення належних просторових умов життєдіяльності населення. У кожному конкретному регіоні це співвідношення має свої певні екологосоціально-економічні показники, досягнення яких є цілеспрямованою перспективою розвитку.

Головним завданням територіально-екологічної оптимізації є виважене поєднання виробничих, природовідновних і соціальних функцій геосистем в інтересах досягнення належних просторово-екологічних умов життєдіяльності населення. Оптимально організована територія має бути високопродуктивною, мало конфліктною, естетично привабливою, екологічно надійною і стабільною

5. Кам'янець - Подільський район володіє значними природними ресурсами для динамічного розвитку туризму і рекреації, які можна використовувати з туристсько-рекреаційною метою впродовж всього року. Сприятливим чинником для розвитку туризму і рекреації в області є відносно невисока концентрація промисловості, порівняно сприятлива екологічна ситуація і значний потенціал рекреаційних ресурсів, який в сучасних умовах використовується тільки частково.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волошин І.М. Ландшафтно-екологічні основи моніторингу / І.М. Волошин – Львів: Простір, 1998. – 356 с.
2. Шмагельська М.О. «Історичні зрізи» змін ландшафтів Подільського Побужжя / М.О. Шмагельська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія – Вінниця, 2004. – Вип. 7. – 194 с.
3. Земельний кодекс України : Каменяр. Х. : Одісей, 2002. 600 с.
4. Касіяник І. П. Категорії землекористування в понятійно-термінологічній системі природокористування / І. П. Касіяник, Л. В. Касіяник // Сучасні проблеми збалансованого природокористування. Кам'янець-Подільський: Вид-во Подільського держ. аграр.-техн. ун-ту, 2009. С. 48–50.
5. Касіяник І. П. Еколого-географічний аналіз та оцінка використання земель (на матеріалах Хмельницької області) / І. П. Касіяник : Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук. Львів, 2010. 20 с.
6. Екологія землекористування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dea.edu.ua/img/source/Book/6.pdf>
7. Організація сільськогосподарського використання земель на ландшафтно-екологічній основі / За ред. П. Г. Казьміра. Львів : СПОЛОМ, 2009. 254 с.
8. Паньків З. П. Земельні ресурси: Навчальний посібник / З. П. Паньків. Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 272 с.
9. Реймерс Н. Ф. Природопользование. Словарь-справочник / Н. Ф. Реймерс. М. : Мысль, 1990. 638 с.
10. Третьяк А. М. Земельна політика та земельні відносини, соціально-економічні і духовні аспекти розвитку / А. М. Третьяк, В. М. Другак. К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2007. 186 с.

11. Гродзинський М.Д. Основи ландшафтної екології: підручник / М.Д. Гродзинський. – Київ : Либідь, 1993. – 224 с.
12. Природа Хмельницької області / За ред. Геренчука К.І. - Львів: Вища школа, 1980. - с. 152.
13. Барановський В. А. Екологічна географія і екологічна картографія. К. : Фітосоціоцентр, 2001. 252 с.
14. Природа Хмельницької області / За ред. К. І. Геренчука. — Львів : Вища школа, 1980. — 152 с.
15. Гавриленко О.П. Екогеографія України / О.П. Гавриленко. – К.: Знання, 2008. – 646 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
16. Герасимів З.М. Етапи становлення та розвитку об'єктів природно-заповідного фонду в східній частині Опілля / З.М. Герасимів // Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – Вип.1(13). – С. 107–109.
17. Геренович В.О. Кам'янецьчина. – Ч.1. – Природа / В.О. Геренович – Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти . – Т.1. Кам'янець на Поділлі, 1926. – С. 42–48.
18. Екологічні проблеми землеробства [І. Д. Примак, Ю. П. Манько, Н. М. Рідей, В. А. Мазур, В. І. Горщар, О. В. Конопльов, С. П. Паламарчук, О. І. Примак; за ред. І. Д. Примака] – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 456 с
19. Ковальчук І. П. Актуальні питання дослідження екологічних ризиків землекористування / І. П. Ковальчук, Б. М. Копайгора // Землеустрій і кадастр : Науково-виробничий журнал. – 2012. – № 3. – С. 36–41.
20. Гуцуляк В.М. Ландшафтна екологія: Геохімічний аспект: Навчальний посібник / В.М. Гуцуляк – Чернівці: Рута, 2002. – 272 с.
21. Добряк Д.С. Землеустрій – наукова основа використання та охорони земельних ресурсів / Д.С.Добряк А.Г.Мартин – Землеустрій і кадастр. – Київ: Обрії, 2006. - № 1 – С. 10–16

22. Кривов В. М. Охорона та використання земель : методичний посібник / Кривов В. М., Євсюков Т. О. – Київ, 2012. – 294 с.

23. Завальнюк О.М. Структура сільськогосподарських угідь Поділля у дожовтневий період / О.М. Завальнюк, А.О. Леоненко // Проблеми економічної географії Поділля. Тези доповідей наукової конференції (Кам'янець-Подільський 8-9 червня 1988р.). – Кам'янець-Подільський, 1988 – С. 16–17.

24. Кагало О.О. Шляхи оптимізації природно-заповідного фонду Поділля у зв'язку з формуванням екомережі України / О.О. Кагало // Матеріали Українсько-Польської міжнародної конференції -Роль природно-заповідних територій Західного Поділля та Юри Ойцовської у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття (Гримайлів 19-21 травня 2002р.). – Гримайлів, 2002. – С. 17–18.

25. Канаш О.П. Екологічні погляди на певні економічні проблеми землекористування / О.П. Канаш // Землеустрій і кадастр. – 2006. – №1. – С. 32–43.

26. Екологічний паспорт регіону. Хмельницька область. Хмельницький, 2006. – С. 96.

27. Підвищення ефективності використання, відтворення і охорони земельних ресурсів регіону / П.П. Борщевський, М.О. Чернюк, В.М. Заремба та ін. – К. : Аграрна наука, 1998. – С. 20.

28. Лазарева О.В. Парадигма розвитку землеустрою в системі управління землекористуванням // Економіка АПК. – 2006. – № 10. – С. 59-63.

29. Землекористування в Карпатському регіоні України: теорія, історія та сучасний стан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/zemlekor-Carpatian-Pankiv-2014.pdf>

30. Топчієв О. Г. Застосування методів аналізу великомасштабних планів землекористувань при формуванні регіональних екомереж / О. Г. Топчієв, А. М. Шашеро // Український географічний журнал. – 2012. – № 3. – С. 51 – 57.

31. Землекористування в Карпатському регіоні України: теорія, історія та сучасний стан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/zemlekor-Carpatian-Pankiv-2014.pdf>

32. Генсірук С.А. Регіональне природокористування: навч. посібник / С.А. Генсірук.— Л.: Світ, 1992.— 336 с

33.Гродзинський М. Д. Стійкість геосистем до антропогенних навантажень / М. Д. Гродзинський.—К.: Лікей, 1995.— 233 с.

34.Пашенко В.М. Основні поняття і проблеми екологогеографічних досліджень / В.М. Пашенко // Укр. географ. журнал.— 1994.— № 4.— С. 8–16.

35.Руденко Л.Г. Концептуальні основи еколого-географічних досліджень та еколого-географічне картографування / Л.Г. Руденко, А.І. Бочковська // Укр. географ. журнал.— 1995.— № 3.— С. 56–62.

36.Трембiцький В.А. Агроекологічний стан ґрунтів Правобережного Полісся України, вдосконалення управління їх родючістю і продуктивністю агроценозів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. с.-г. наук: [спец.] 03.00.16 / Віктор Аполлінарович; Держ. агрокол. ун-т.— Житомир, 2004.— 20 с.

37.. Генсірук С.А. Регіональне природокористування: навч. посібник / С.А. Генсірук.— Л.: Світ, 1992.— 336 с

38.Смолярчук М. В. Оптимізація використання та охорони земельних ресурсів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища / Смолярчук М. В. – Львів, 2012. – 20 с.

39.Методи геоекологічних досліджень: [навч. посібник для студ. географ. спец. вузів] / Київ. нац. ун-т ім.Т. Шевченка; за ред. М. Д. Гродзинського, П.Г. Шищенка.— К.: Київ. ун-т, 1999.— 242, [1] с.: іл., табл.

40.Нестерчук І.К. Геоекологічний підхід до проблеми природокористування: теоретичні аспекти та методика / І.К. Нестерчук // Фізична географія та геоморфологія.— К., 2007.— Вип. 52.— С. 51–66.

41.Охорона навколишнього середовища / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка / за ред. Я.Б. Олійника.— К.: Ніка-Центр, 2006.— 264 с.: рис.

42.Одум.Ю. Экология / Ю. Одум — В. 2-х томах.- М.: «Мир», 1986. Т. 1.- 328 с.; Т. 2—376 с.

43.Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2019 році. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mepr.gov.ua/news/37844.html>.

44.Третяк А.М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування: монографія. Херсон: Грінь Д.С., 2012. 440 с.

45.Третяк А.М., Будзьяк О.С., Третяк В.М. та ін. Екологія землекористування: навч. посіб.; за заг. ред. Третяка А.М. К.: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 178 с.